

1. שבת עה.

אמר רבי שמעון בן פזי, אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו מחשב, עליו הכתוב אומר: "ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו". אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות — שנאמר: "ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים — הרי אומר: זה חישוב תקופות ומזלות.

2. סוכה כת.

אמר רבי יוחנן על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה, גמרא הלכות ואגדות; דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים; קלים וקמורים וגזרות שוות; תקופות וגמטריאות; שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים; משלות כוכסין, משלות שוועלים; דבר גדול ודבר קטן.

2א. רמב"ם הלכות יסודי התורה, פרק ב

והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו ובראויו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר, ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול

2ב. רמב"ם מורה נבוכים א, לד

ואין דרך להשיגו אלא על ידי מעשיו, והם המורים על מציאותו, ועל מה שצריך לסבור בו, כלומר מה לחייב לו ומה לשלול ממנו, ולכן חובה בהחלט להתבונן בכל המציאות כפי שהיא, כדי שניקח מכל דבר ודבר הקדמות אמיתיות ונכונות שיועילו לנו במחקרנו האלהי.

2ג. ר' ברוך שיק משקלוב, בהקדמה לתרגומו של ספר אוקלידוס (ציטוט של הגר"א)

כפי מה שיחסר לאדם ידיעות משארי החכמות, לעומת זה יחסר לו מאה ידות בחכמת התורה, כי התורה והחכמה נצמדים יחד

2ד. תוספות יום טוב על המשנה, כלאים פרק ה משנה ה (תוקף את פירוש הר"ש)

ואם הוקשה לו משנתנו לא מפני כן יכחיש מה שנראה לעינים ואפי' דברי חכמי המדות לא הוה ליה להכחיש כי כל דבריהם בנויים על מופתים חזקים אשר א"א לסותרם בשום פנים

2ה. תוספות הרא"ש על עירובין דף יד.

כל שיש בהקיפו שלשה יש בו רוחב טפח מנא הני מילי. תמיה לי מה שייך למיבעי הכא מנא הני מילי בדבר הנראה לעינים ואדם יכול לעמוד עליו יביאו דבר שהוא רחב טפח ונמדוד ההיקף, ונ"ל לפרש לפי שאין הדבר מכוון שההיקף הוא יותר מג' טפחים קא בעי תלמודא מה"מ מנין לקחו חכמים ליתן גבול ומדה לדבר אחד אע"פ שאינו מכוון אלא שהדבר קרוב להיות מכוון, ומייתי ראייה דקרא נמי קא עביד הכי דים של שלמה שהיה רחב עשר וקאמר קרא דקו שלשים אמה יסוב אותו אע"פ שהוא ארוך יותר, ופריך תלמודא והא איכא שפתו דהא דקאמר קרא דקו שלשים יסוב אותו מיירי בשפתו ואז ה' הקו אורך הרבה משלשים אמות והיאך יאמר הפסוק דבר שהוא כל כך מופלג, ותו פריך והא איכא משהו אע"פ שהוא כפרח שושן אכתי הוי מיפלג שהוא מחזיק יותר משלשים אמה.

3. בבא בתרא כ: כא.

מתני' חנות שבחצר — יכול למחות בידו ולומר לו: איני יכול לישן מקול הנכנסין ומקול היוצאין. אבל עושה כלים — יוצא ומוכר בתוך השוק. ואינו יכול למחות בידו ולומר לו: איני יכול לישן — לא מקול הפטיש, ולא מקול הריחים, ולא מקול התינוקות. גמי מאי שנא רישא, ומאי שנא סיפא? אמר אבוי: סיפא אמתאן לחצר אחרת. אמר ליה רבא: אי הכי, ליתני: חצר אחרת — מותר! אלא אמר רבא:

כ"א א

סיפא אמתאן לתינוקות של בית רבן, ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך — דאמר רב יהודה אמר רב: ברם, זכור אותו האיש לטוב — ויהושע בן גמלא שמו, שאמלא הוא. נשתפח תורה מישראל. שבתחלה, מי שיש לו אב — מלמדו תורה, מי שאין לו אב — לא הנה למד תורה. מאי דרוש? "ולמדתם אתם" — ולמדתם אתם. התקינו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים. מאי דרוש? "פי מציון תצא תורה". ועדיין מי שיש לו אב — הנה מעלו ומלמדו, מי שאין לו אב — לא הנה עולה ולמד. התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך. ומכניסין אותן כבן שש עשרה כבן שבע עשרה, ומי שהיה רבו פועס עליו — מבעיט בו ויצא. עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן. שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן כבן שש עשרה. אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: עד שית לא תקביל, מכאן ואילך — קביל, ואספי ליה בתורא. ואמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: פי מחית לינוקא, לא תימחי אלא בערקתא דמסנא. דקארי — קארי, דלא קארי — ליהוי צוותא לחבריה.

אמר רבא: מתקנת יהושע בן גמלא ואילך, לא ממטינו לנוקא ממחא למחא; אבל מבי כנישתא לבי כנישתא — ממטינו. ואי מפסקי נהרא — לא ממטינו. ואי איכא תיתורא — ממטינו. ואי איכא גמלא — לא ממטינו. ואמר רבא: סד מקרי דרדקי — עשרין ותמשה לנוקי. ואי איכא חמשיין — מותבינו תרי; ואי איכא ארבעין — מוקמינו ריש דוכנא, ומסיעין ליה ממחא. ואמר רבא: האי

מקרי יגדלי דגריס, ואיכא אחריןא דגריס טפי מיניה – לא מסלקינן ליה, דלמא אתי לאיתרשולי. רב דימי מנהרדעא אמר: כל שפון דגריס טפי – קנאת סופרים תרבה חכמה. ואמר רבא: הני תרי מקרי זרדקי – חד גריס ולא דניק, וחד דניק ולא גריס – מותביןא ההוא דגריס ולא דניק; שבשמתא ממילא נפקא. רב דימי מנהרדעא אמר: מותביןא דדניק ולא גריס; שבשמתא, פיון דעל – על; דכתיב: "פי ששית חדשים ישב שם יואב וכל ישראל, עד הכרית כל זכר באדום". כי אתא לקמיה דדוד, אמר ליה: כ"א ב

מאי טעמא עבדת הכי? אמר ליה, דכתיב: "תמחה את זכר עמלק". אמר ליה: והא אנו "זכר" קרינן! אמר ליה: אנה "זכר" אקרינן. אזל שיליה לרביה, אמר ליה: היאך אקרינן? אמר ליה: "זכר". שקל ספסירא למיקטליה. אמר ליה: אמאי? אמר ליה, דכתיב: "ארור עשה מלאכת ה' רמיה". אמר ליה: שבקיה לההוא גברא דליקום בארור! אמר ליה, כתיב: "וארור מנע חרבו מדם!" איכא דאמרי: קטליה, ואיכא דאמרי: לא קטליה.

4. ספר החינוך מצוה רנח (שלא להונות במידה וכל המידות בכלל)

ומה שאמרו שהמודד את הקרקע בחדל לא למד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים, מפני שהחבל מתקצר בימות החמה. ומה שאמרו (שם קיז ב) שצריך כל אדם לדקדק הרבה במשיחת הקרקע, לפי שיש חלוקין הרבה במשיחת הקרקע בין החרד והגיא, ויש לעין בו גם כן בין העגולים והרבועים והאלכסונין. ועוד הרבה ענינים המתבארים בספרי חכמת החשבון וגמטריאאות שישלוקו בין זווית נצבה לזווית גרוחת וזווית חדה, ואלו שלש צורותיהן כסדר Δ ו ∇ ובין משלש שנה הצלעות והמשלש אשר שתי הצלעות בלבד שוות, והוא נקרא משלש שנה השוקים ובין משלש שאין צלע מכל צלעותיו שוות הנקרא מתחלף הצלעות, ובין מרבע רבוע שנה למרבע ארוך, ומרבע מעין כזה $\diamond$ ומרבע דומה למעין כזה ∇ , וכמה צדדין פיוצא באלו לא יכול קלף גדול לרוב הצורות שעשו כזה בעלי חכמת התשבורת והשעורין הנקראין אלהנדרסה בענינים אלה. ומכל צד צריכין אנו להזהר הרבה במדידת הקרקעות.

5. ירושלמי מגילה א:ט

מנצפ"ך הלכה למשה מסיני. מהו מנצפ"ך. רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק. מה שהתקינו לך הצופים. מאן אינון אילין צופין. מעשה ביום סגיר שלא נכנסו חכמים לבית הוועד ונכנסו התינוקות. אמרין. איתון נעבדי בית וועצא דלא ייבטל. אמרין. מהו דין דכתיב מ"ם מ"ם נוי"ן נוי"ן צד"י צד"י פ"ה פ"ה כ"ף כ"ף. ממאמר למאמר. מנאמן לנאמן. מצדיק לצדיק. מפה לפה. מכף ידו של הקדוש ברוך הוא לכף ידו של המשה. וסנימו אותן חכמים וצמדו כולן בני אדם גדולים. אמרין. רבי ליעזר. ורבי יהושע הוון מיהוון.

6. יוסף אומץ חלק ב פרק גידול בנים (ספר מנהגים של ק"ק פרנקפורט של ר' יוסף יוזפא האן נוירלינגן, מאה 17 למנינם [ח]. ילמד בנו תורה בקטנותו מעט כפי שיוכל הנער לסבול. והשם יתברך מתעלס כשהקטנים משיחין בתורה אף על פי שהן מגמגמין, והקדוש ברוך אוהב אותם, שנאמר ודגלו עלי אהבה24, אל תקרי ודגלו אלא ודילוגו25. ודגלו"ו על"י בגימטריא קטן.

כיצד, כשהקטן מתחיל לדבר מלמדו תורה ציוה לנו משה ופסוק ראשון של קריאת שמע26, ולכן ראוי לחנך הקטנים שיאמרו שמע ישראל בשעת ניגוב ידיהם27. וכשיגדל יותר מוסיף ללמדו מקצת פסוקים על פה, וכשיהיה בן שלוש שנים מתחיל ללמדו האותיות.

[ט]. יפייס הקטנים במה שהם מתאוים, ויאמר להם הנה לך דבש קליות ואגוזים, כדי שילך לבית הספר וילמד. וכשיגדל וימאס באלו הדברים אומר לו אביו לקנות לו מלבושים נאים. וכשיגדל יותר אומר לו למוד תורה ותקרא תלמיד הגון, רצונו לומר בחור, וכשיבין יותר אומר לו שיקרא רבי, וכשיבין יותר אומר לו שיקרא חכם דיין אב"ד ותשב בראש. עד אשר ישיג בדעתו אמיתות התורה ומואס בכל אלו הדברים ויעסוק בתורה לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה28.

7. Student of Abelard, quoted in: Beryl Smalley, The Study of the Bible in the Middle Ages, Oxford 1952, p. 78

If the Christians educate their sons, they do so not for God, but for gain, in order that the one brother, if he be a clerk, may help his father and his mother and his other brothers. They say that a clerk will have no heir and whatever he has will be ours and the other brothers. . . . But the Jews, out of zeal for God and love of the law, put as many sons as they have to letters, that each may understand God's law. A Jew, however poor, even if he had ten sons would put them all to letters, not for gain as Christians do, but for the understanding of God's law, and not only his sons but his daughters.